

Alexandru BURLACU
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

PO(I)ETICA LUI ANATOL CODRU

Motto: *Piatră, nu mă fă statuie,
Că rămân al nimănuia*

The po(i)etics of Anatol Codru

Abstract. This article focuses on the poetic system of Anatol Codru, an important poet of the Bessarabian phenomenon of 60's. We analyze the „personal myth” of the poet who writes and rewrites, in fact, one book that is based on the obsessing image of *stone*. It is a complex image which marked the poet even genetically, by virtue of the existential condition of his ancestors who were stone masons by profession. His work suggests an effort of a continuous „humanization” of the stone.

The stone is the creed of strength and self-improvement coming from the national mythical character – The Master Manole.

Keywords: Anatol Codru, mimetic poetry, expressive, imaginative, ars combinatoria, personal poetic myth.

Creația lui Anatol Codru, un reprezentant important al fenomenului șaizecist basarabean, are un dosar al receptării impresionant [1, p. 356]. Este adevărat că „exercițiile analitice redactate până la 1990 nu s-au deosebit (cu rare excepții) prin varietate și profunzime, identitatea versului fiind probată de cele mai multe ori (după moda timpului) prin optică tematico-ideatică, nevalorificate rămânând elementele de substanță novatoare, care îl impuneau valoric. „De «vină» au fost, notează Anatol Moraru, nu doar limitele, canoanele și dogmele impuse, dar și o anumită insuficiență metodologică, generată (și explicabilă, poate) de nesincronizarea cu doctrinele și metodele critice și literare românești și europene. Altfel spus, nu s-a reușit asimilarea unor tehnici analitice performante, de unde și «patinajul critic» caracteristic epocii” [1, p. 36].

Adrian Dinu Rachieru e de părere că „faima lui Grigore Vieru a eclipsat (nemeritat) alte nume din valul șaizecist, dintre care se desprinde, venind de la o margine de românită, singularizându-se prin forța imagistică și jocuri dextere de limbaj Anatol Codru” [2, p. 233]. Exegețul susține că poetul scrie, de fapt, doar o carte, rescriind-o monomanic

(după cum s-au pronunțat unele voci răutăcioase): „Exploatat ingenios, în sens intelectualizat, păstrând și tonalități vechi, cu seve ancestrale, motivul pietrei devine *cultul pietrei*, veritabil osuaru dezvăluind «începătura neamului»” [2, p. 233-234].

Pentru a defini poezia lui Anatol Codru este necesar să revenim la conceptul modern de poezie. Se știe, așa cum a demonstrat Matei Călinescu [3], că în ultimele două-trei secole au dominat trei mari doctrine poetice: doctrina **mimetică, expresivă și imaginativă**.

La baza **poeziei mimetice** stă poezia văzului, limbajul tranzitiv, o tipologie a eului poetic, înrudit genetic cu *poeta vataes*, copleșit adeseori de aspirații mesianice etc. Placheta de debut „Noți albastre” (1962) a lui Anatol Codru e concepută în sistemul de convenții al poeziei mimetice. Începând cu „Îndărătnicia pietrei” (1967), „Portret în piatră” (1978), „Piatra de citire” (1980) și „Mitul personal” (1986) poezia lui pendulează între poezia expresivă și poezia imaginativă. **Poezia expresivă** mizează pe o poetică a viziunii, pe limbajul reflexiv, pe o tipologie a unui eu interiorizat care e obsedat de stabilirea corespondențelor între lumea subiectivă, introvertită și lumea obiectivă, extravertită. Teodor Codreanu îl caracterizează pe Codru ca un poet antibacovian [1, p. 31-35].

Poezia imaginativă cultivă poezia imaginarului, edifică o lume virtuală având în centru uneori un *poeta artifaex*, alteori, dimpotrivă, constatăm *dispariția locutorie* a acestuia. Poezia imaginativă mizează pe gratuitate, pe extrema convenționalitate etc. Mihai Cimpoi plasează poezia lui Codru sub „zodia hermetismului barbian” [1, p. 15]. Desigur, niciun model, dintre cele amintite aici, nu există în stare pură, dar particularitățile lor, în linii mari, configurează tipologia unei sau altei poetici. Până aici, nimic nou sub soarele poeziei. Printr-o intuiție a elementelor acestor poetici Codru își creează un adevărat sistem poetic, un „mit poetic personal”.

Dacă e să dăm o raită în celebra carte a lui Hugo Fridrih [4, p. 31-55] („Structura liricii moderne”) în care e ilustrată structura baudelairiană marcată de, enumerăm: depersonalizare, conștiința formei, timp crepuscular, estetica urâtului, plăcerea aristocratică de a displăcea, idealitatea goală, magia limbajului, fantezie creativă, descompunere și deformare, abstracțiune și arabesc, vom constata că multe dintre aceste particularități caracterizează și poezia lui Anatol Codru. Teodor Codreanu găsește o analogie între *piatra* poetului basarabean și *plumbul* lui Bacovia, meritul său fundamental constând în faptul că a conservat „instinctul materialității” specific marilor poeți. Desigur, structura liricii moderne nu e reductibilă doar la direcția Baudelaire, Rimbaud [4, p. 56-92], Mallarmé [4, p. 93-137], o orientare care a democratizat poezia lărgind sfera poeticului, zonele inspirației poetice.

Mai există o a doua structură, la fel de importantă, a poeziei moderne, structura waltwhitmaniană definitorie prin vitalism, gigantism, prozaism, discursivitate șocantă, „inventare”, cultivarea arbitrarului ș.a.m.d. Toate acestea sunt niște lucruri general acceptate, în care viața este preferată artei, vitalismul atenuând estetismul, fără a se

renunța, evident, la o estetică. În materie de poetică, prima direcție, cum afirmă Mircea Scarlat, „își scoate în stradă instrumentarul, cealaltă și-l ascunde cu grijă; în prima artificiu este frapant..., în a doua apare artificiu evitării artificiuului” [5, p. 89].

Între aceste două direcții, poezia lui Anatol Codru are mai multe afinități cu structura waltwhitmaniană. Contrar modelelor poetice de odinioară, când o doctrină sau alta dominau zeci sau sute de ani, poetul modern își elaborează artele sale. Poetica lui Anatol Codru e o *ars combinatoria* preponderent din elementele poeziei mimetice și poezia imaginativă, în descendență poeziei care amintește de Arghezi și Nichita Stănescu: „Această clipă a explorării mele în cuvânt/ Nu e decât riscul de-a inventa piatra la modul pasăre./ Ca și cum în acest chip aş tinde mereu spre simplitate/ Și bucurie – prin zbor și lumină./ Cugetată, piatra este modul concret al materiei prime/ În punctul ei maxim de a se umaniza./ Imprimându-i fizionomia sentimentelor noastre,/ Piatra devine unghi de vedere./ Concept/ Și atitudine și poate fi citită cu inima – la/ toate/ tim-/ pu-/ ri-/ le.../ Așadar, bolovanul de piatră la căpătâiul strămoșului nostru/ Din preistorie nu e decât pergamentul de sinteză/ Al unui permanent risc al acestuia de-a proiecta piatra/ Cu fața spre lumina ochilor noștri./ Vorbindu-ne nu despre el,/ Ci despre trecerea vremii.../ Deci, eu nicicând nu scriu cuvinte,/ Eu gândesc aceste pietre...” („Așadar...”).

Sentimentul abisurilor ființei e tulburat de raportul complex dintre viață și moarte, între ființă și neființă. Heidegger definea poezia ca un „glas al ființei”, „limba este un adăpost al ființei”, „omul locuiește în cuvânt”. În lumea lui virtuală primatul îl are cuvântul: „Nu confunda ierbi cu bărbi,/ Nici lupi cu miei,/ Dacă mișcă idei,/ Substantivul e verb./ De ce la cântar/ Distribuie egal/ O tonă de var/ Și-o fugă de cal?/ Deși ca nuanță/ Mai greu e pământul,/ Totuși balanța/ O-nclină cuvântul./ Deci, verbu-i un cal,/ Și goana lui – gând,/ Mereu delirând/ Gramatical./ Cuvinte nu scriem,/ Le îndurăm,/ Când le tăcem, –/ În vorbe murim./ Nu roțile merg,/ Ci drumul pe roți./ Mereu spre nepoți/ Părinții converg./ Metafore nu-s,/ Ideile sunt./ Mai sus de cuvânt/ Simțire am pus” („Deci, verb mai întâi”).

„Mitul personal” al poetului, care scrie și rescrie, după cum s-a observat, o singură carte, are la bază imaginea obsedantă a *pietrei*, imagine complexă care l-a marcat și genetic, în virtutea condiției existențiale a înaintașilor săi, pietrari de profesie: „Din strană cerul își răstoarnă/ Talazul orgilor de-argint,/ Și luna rupe noaptea-n coarne,/ Și noaptea cade la pământ./ Unde-n adâncuri, cu putere,/ Pietroase spații detronând,/ Pietrarii dincolo de eră,/ Și dincolo de infinit,/ Coboară-n propria lor soartă,/ Unde de vii s-au fost zidit/ Pietrarii vecilor de piatră,/ În piatra pietrei nemurind/ Un clopote de piatră dură/ Pe turn de piatră ridicat,/ Și piatra e cu piatra-n gură/ Și piatra-n piatră a săpat/ Un mit al ei și tot de piatră –/ În necuprins și peste tot,/ Unde mai dincolo de moarte/ Din piatra pietrei piatră scot/ Pietrarii: *Ce imens adânc*, –/ Ei parcă-n albul pietrei ning...” („Pietrarii”).

Poezia lui Codru e marcată puternic pe „personalitatea lui inconștientă”. „Psihocritica are pretenția de a lărgi înțelegerea noastră asupra operelor literare numai descoperind

în texte fapte și relații rămase până acum deloc sau insuficient observate și a căror sursă ar fi personalitatea inconștientă a scriitorului” [6, p. 31]. Cu alte cuvinte, poezia reproduce, în structurile ei, structurile inconștiente ale poetului. Trecerea de la un nivel la altul se face prin verbalizare: de la un univers fantasmatic unic și nedivizat se trece, prin intermediul cuvântului, la un univers lingvistic diversificat. Este ceea ce dă coerență sistemului poetic, „mitului personal”. În această perspectivă psihocritică deosebit de prețioasă în relevarea personalității inconștiente a poetului sunt mărturisirile Ecaterinei Barbu, soția poetului [7].

Și în eseistica lui Codru se perpetuează imaginea arhetipală a *pietrei*, cu semnificațiile ei latente. Referindu-se la confratele de creație Vlad Ioviță, scriitor și cineast care provenea din Transnistria, Anatol Codru notează subliniind: „(...) Cu siguranță că ceea ce ne-a apropiat pe noi și ne-a aruncat pe rugul cuvintelor, să facem lumina mărturisirii din părinți și de peste veacuri, au fost pietrele, umbra rostogolirii acestora în eternitate, efortul cu care noi le-am privit și articulat stării de adevăr și demnitate, îndurând românește rostirea sacră a ființei noastre în verb” [1, p. 265].

Are poetul transnistrean câteva poeme de o rară frumusețe, poeme care instituie, fără teama de a exagera, modelul poetic Anatol Codru, remarcabil, cum observă Mihai Cimpoi [1, p. 15-20], prin „piatropo(i)etică și patriopo(i)etică”, între care se reține prin viziune cosmogonică specifică unei gândiri mitice:

„Ce iarbă înaltă! Să n-o mai tăiați,
s-o trecem cu luntrea, s-ajungem la Mare,
ce iarbă înaltă: au fost îngropați
străbunii noștri cu bărbile-afară.

Ce iarbă, ce iarbă, ce rai necuprins,
Ce freamăt, ce coase se-aud mai aproape.
Ce rouă fierbinte: străbunii au plâns
La ceasul când fost-au de vii să se-ngroape.

Pe culmi,
La cetate,
Țepoase- n ambiția lor, suverane,
Cresc ierbele, bărbile daco-romane!...”

(„Ce iarbă înaltă!”)

Farmecul poeziei e în arta transfigurărilor inedite, în „pictopo(i)etică”, în expresia lui M. Cimpoi [1, p. 18], în plasticizările specifice noii sensibilități, a continuității neamului. Viziunea antropologică asupra universului dă un sens ontologic nou eului poetic, contopit cu elementele lumii înconjurătoare, metamorfozat atât de simplu în ninsoarea asemuită lui Dumnezeu:

„Bate frig de la origini,
Cerul scapără polei,
Și-o să-ncep și eu a ninge
Peste toți străbunii mei.

Din milenii în milenii
Auzi-vei, vei vedea
Cum vor trece sănii, sănii
Peste căruntețea mea.

Și va fi întruna timpul,
Și de pretutindeni – eu,
Și va fi atât de simplu,
Și va fi atât de simplu,
Parcă-a nins cu Dumnezeu!...”

(„Și va fi atât de simplu”)

S-a afirmat, de nenumărate ori, că Anatol Codru și-a creat un mit poetic personal. Mihail Dolgan observă: „Un model de mit personal autentic ne propune Anatol Codru în volumele sale de referință: *Îndărătnicia pietrei* (1967), *Piatra de citire* (1980), *Mitul personal* (1986), *Întâmplarea mirării* (1998) și *Ruperea din neființă* (1999). Aplicând cu multă artă legile «analogiei universale» (Baudelaire) în intuirea de structuri artistice arhetipale, A. Codru a ajuns să efectueze «saltul» calitativ de la metafora *plasticizantă* simplă, a cărei funcție este de a reprezenta spectaculos, la metafora *revelatorie* bogată în sugestii și dezvăluiri de adevăruri ontologice ascunse (ca să ne folosim de terminologia lui Lucian Blaga), iar de la ea – la simbolul obsedant și la *mitul personal*, ale căror funcții sunt de a semnifica, generaliza și esențializa la extrema preaplinului emoțional și a prea-profundului psihologic. A. Codru trăiește mai mult într-o lume baladescă a metaforei obsedante și a mitului personal, în care eul creator, însetat de origini, e în perpetuă căutare de structuri arhetipale. Înainte de toate se remarcă imaginea metaforico-simbolică fundamentală a *pietrei*, care e pusă să vehiculeze o plurivalență de conotații artistice cu adâncimi de mit” [1, p. 21-22].

Eul poetic e caracterizat de o criză acută a identității sale, încercând mai multe măști sau ipostaze. El e un Orfeu sau un Mesia, un plugar sau pietrar, un poet apolinic, solar, un magician, alchimist, taumaturg, un mesianic, un eu artifex etc. E în poezia lui Codru o serie de personaje înzestrate cu forță de taumaturg concretizând abstractul sau viceversa: „El afirmă că Vidul/ E Ceva care nici n-a fost./ El reinventează reversul părerilor de rău/ Și extrage în Singurătate rădăcina tristeții și/ Perioada neșansei la determinarea/ Absolutului./ El evoluează, în schimb, părerea unei bănuieli,/ Că există metamorfoza descreșterii Neantului/ De la zero spre zero./ El nu recunoaște ca atare originea, cauza baza/ Și necesitatea Ideii,/ Ci numai Umbra acesteia, ca ceva nefind/ Pentru Ceea ce

poate fi, că trebuie,/ Dar nu se va întâmpla nicicând./ El neagă categoric și documentat/
Propria lui ființă ca materie și spirit/ În favoarea Stării de absurd,/ Că s-a putut ceea
ce nu poate exista niciodată/ Aducerea aminte...” („Alchimistul”).

Poetul a experimentat și poezia lingvistică, ludicul verbal, în spiritul nichitastănescian:
„Nu mai am pace,/ Cuvânt mă-nfioară./ Cine mă tace,/ Cine mă zboară?// Cine
mă munte,/ Lacrimă cine mă,/ Cine mă frunte,/ Cine mă inimă?// Cine mă nume/ Și mă
Ioane,/ Cine mă lume/ Și mă aleană?//...Graiule nepieritor,/ Stea care vorbește flori!”
 („Onomatopee”).

În poezia din ultimii ani de viață Anatol Codru, copleșit de sentimentul lunecării
în neființă, comunică pe calea fanteziei cu „Veșnicia și Neantul”:

„Peste fruntea mea nomadă,
Doamne, poruncești zăpadă,
Peste părul meu barbar –
Toate gropile de var,
Peste ochi și peste gură –
Metafizică și zgură,
Și de-a lungul, și de-a latul
Încă-odată niciodată
Veșnicia și Neantul”

(„Metafizică”)

Reveria e un mod de existență a poeziei lui Codru. Uneori poezia lui eliptică
nu se lasă înțeleasă, nu e reductibilă la o schemă de idei, ea vorbește sentimentului
recurgând la magia verbului, la ritmul sacadat. Emoția se datorează mișcării cuvintelor
care deșteaptă în conștiința noastră asociații imprevizibile, poate pe care nu le sugerează,
nici nu le poate sugera textul poeziei, însă poezia place, precum place și o bucată muzi-
cală necunoscută, dar care te atrage prin forța magică a tot ce se cheamă frumos în fața lui
„încă-o dată niciodată”:

„La un sfert de stat de om,
Mai aproape de departe
Ca un dat, ca un sindrom
Este-un absolut în toate –
Gândul că ai fi trăit
Și ideea că se poate
Să decizi c-ai fost (de când?)
Încă-o dată niciodată.

Toate sunt, că se prea poate
Să nu fie ca fiind...”

(„Să nu fie ca fiind...”)

Destinul lui Codru este tipic scriitorilor de la marginea românismului, elocvent pentru Vladimir Beșleagă, Vlad Ioviță ș.a., a căror operă e grefată de inconștientul mărginașului (după expresia lui D. Matcovschi), iar po(i)etica lui are un traiect spectaculos, etalând o structură complexă a lumii expresive și poetice.

Referințe bibliografice

1. *Anatol Codru. Mitul personal*/ Academia de Științe a Moldovei/, Institutul de Filologie/, Institutul Patrimoniului Cultural/. Chișinău, Pro Libra, 2016.
2. Adrian Dinu Rachieru. *Poeți din Basarabia. Un veac de poezie românească*. București, Editura Academiei Române; Chișinău, Știința, 2010.
3. Matei Călinescu. *Conceptul modern de poezie. De la romantism la avangardă*. Ediția a II-a. Cu un argument al autorului. Postfață de Ion Bogdan Lefter. Pitești, Paralela 45, 2002.
4. Hugo Friedrich. *Structura liricii moderne de la mijlocul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea*. În românește de Dieter Fuhrmann. Prefață de Mircea Martin. București, Editura Univers, 1998.
5. Mircea Scarlat. *Istoria poeziei românești*, vol. III. București, Editura Minerva, 1986.
6. Charles Mauron. *De la metaforele obsedante la mitul personal*. Cluj-Napoca, Dacia, 2001.
7. Ecaterina Barbu. *Jumătate de veac cu Anatol Codru. Povestea dragostei noastre*. Chișinău, Pontos, 2015.